

הרב ישראל מרדכי פלס
כולל אברכים ישיבת אליהו

אוצר החכמה

שינויים בנוסח המחבר במהדורות שו"ע עם הרמ"א

דבר ידוע הוא, שמאז שהודפס השו"ע עם המפה שפרס עליו הרמ"א, השתדלו המדפיסים להבליט את השוני בין הדברים: בדפוסים הקדומים — שבתם הודפס גם השו"ע באות רש"י — הודפס המחבר באות גדולה, והרמ"א באות רש"י קטנה יותר, ואילו בדפוסים הבאים הודפס השו"ע באות רגילה, והרמ"א — באות רש"י.

והנה, בהשוותנו את נוסח השו"ע במהדורות המאוחרות לנוסח הדפוס הראשון, שנדפס מכתב יד מרן (ויניציאה שכ"ה) — מוצאים אנו שינויים בדפוסים המאוחרים, שחלק מהם קיימים גם בכל מהדורות השו"ע המצויות היום.

חלק משינויים אלו הם הוספות להגהות הרמ"א, שלא נדפסו בחיי הרמ"א (במהד' קראקא ש"ל), ונוספו לראשונה במהדורה שנדפסה אחר פטירתו מכת"י (קראקא ש"מ). על הוספות אלו בא בקובץ זה מאמר נפרד, ולא נכפול כאן את הדברים. נוסף רק, שמהדוגמאות שלהלן עולים עוד שלשה הבדלים בין מהד' ש"ל ומהד' ש"מ, כשבשנים מהם (סי' יט וסי' קיג) נוסח מהד' ש"ל תואם למהדורות השלחן ערוך ללא הרמ"א, ורק במקום אחד נמצאת במהד' ש"ל נוסחא שאיננה בכל המהדורות האחרות (סי' קיב), ואפשר שהוא שינוי המדפיס.

אח"ח 1234567

בדוגמאות דלהלן — שנבחרו באקראי מהסי' א-קכו — מובא בתחילה נוסח מהד' שכ"ה, ואח"כ נוסח אחת המהדורות האחרות, שנמצאת בו הוספה באותיות המחבר. בהמשך הדברים הבאתי דוגמאות של נוסחאות נוספות מאותם מקומות, על פי הדפוסים שעמדו לפני.

חשוב להעיר, שמשתיים מהדוגמאות דלהלן עולה ברור שהמהדורה שבה השתמש הרמ"א היא מהדורת ויניציאה שכ"ז, שנדפסה ע"י די קבאלי (סי' ב וסי' מז). כל דיון על יחס הרמ"א לשו"ע של מרן צריך להתבסס על מהדורה זו.

להלן אזכיר את הדפוסים הבאים:

מהדורת ויניציאה שכ"ז ע"י ז'ואן גריפו ללא הרמ"א נדפס באותיות רש"י (להלן יכונה שכז — גר)

מהדורת ויניציאה שכ"ז ע"י ז'ורז' דיקבאלי ללא הרמ"א נדפס באותיות מרוכעות (להלן יכונה שכז — קב)

מהדורת ויניציאה של"ד ללא הרמ"א

מהדורת ויניציאה שנ"ח עם ביאורי המילים ללא הרמ"א (לפנינו היו גם המהדורה שנדפסה בעותק גדול וגם המהדורה שנדפסה בעותק קטן אולם לא מצאנו בשתי המהדורות שינויים כל שהן)

מהדורת קראקא ש"ל עם הרמ"א

מהדורת קראקא של"ח-ש"מ עם הרמ"א

מהדורת קראקא שס"ז עם הרמ"א וציוני הרמ"א

מהדורת קראקא שע"ח עם הרמ"א וציוני הרמ"א
 מהדורת הענא שפ"ן עם הרמ"א וציוני הרמ"א
 מהדורת ויניציאה שצ"ב עם הרמ"א וציוני הרמ"א
 מהדורת אמ"ד תכ"א עם באר הגולה
 נוסח השו"ע כפי שנדפס עם פירוש עמרת צבי ונחלת צבי קראקא ת"ו
 נוסח השו"ע כפי שנדפס עם פירוש עולת תמיד אמ"ד תמ"א
 נוסח השו"ע כפי שנדפס עם פירוש המגן אברהם וטורי זהב דיהרנפארט תנ"ב
 נוסח השו"ע כפי שנדפס עם פירוש המגינים ועמרת זקנים דיהרנפארט תס"ב
 נוסח השו"ע כפי שנדפס עם פירוש המגינים ועוד אמ"ד ת"פ
 נוסח השו"ע כפי שנדפס עם פירוש המגינים ועוד אמ"ד תצ"ב

סימן ב סעיף א

- א. ולא ילבש מיושב אלא.
 ב. ולא ילבש חלוקו מיושב אלא.

הנוסח השני נמצא במהד' תמ"א.

ובמהדורות האחרות הנוסח כך:

- א. ולא ילבש מיושב אלא [שכ"ז — גר, של"ד, שני"ח].
 ב. ולא ילבש חלוקו אלא [שכ"ז — קצ].
 ג. ולא ילבש חלוקו (מיושב) אלא [ש"ל, ש"מ, ת"ו].
 ד. ולא ילבש חלוקו (מיושב טור) אלא [שע"ח].
 ה. ולא ילבש חלוקו (מיושב טור) אלא [תנ"ב].
 ו. ולא ילבש חלוקו מיושב (טור) אלא [שז"ב, ת"פ].

סימן יט סעיף ב

- א. עשאה ציצית לצורך.
 ב. עשה טלית.
 ג. עשאה ציצית בטלית.

הנוסח השני נמצא במהד' ת"ו, תמ"א, תנ"ב, ת"פ, תצ"ב.

והנוסח השלישי נמצא במהד' ש"מ, שצ"ב.

ובמהדורות האחרות הנוסח כך

- א. עשה ציצית [ש"ל].
 ב. עשאה טלית [הג' כח"י נשכ"ז — גר].
 ג. שעשה הטלית [ת"ו, עיי"ש בנחלת צבי].
 ד. עשאה הציצית בטלית [שע"ח, שפ"ז].

סימן לב סעיף ו

- א. אין לשרטט.
 ב. אין צריך לשרטט.

הנוסח השני נמצא במהד' שפ"ז, ת"פ, תצ"ב.
ובמהדורות האחרות הנוסח כך
א. אין (צריך) לשרטט [ש"ל, ש"מ, ש"מ, ת"ו, תנ"צ].
ב. אין (צריך) לשרטט [ש"ל].

סימן מג

א. כותרת: ... וכו' י' סעיפים.
סעיף ה: להרמב"ם כשהם בראש, אסור להשתין אפילו בב"ה שאינו קבוע.
סעיף ו: אם רוצה...
ב. כותרת: ... וכו' ט' סעיפים.
סעיף ה: אם רוצה...

הנוסח השני נמצא במהד' ש"ל, ש"מ, ש"ז, ש"ח, שפ"ז, שצ"ב, ת"ו, תמ"א, תנ"ב,
ת"פ, תצ"ב.
אוצר החכמה

סימן מו סעיף ד

א. צריך לברך בכל יום שלא עשיתי גוי.
ב. צריך לברך בכל יום שעשיתי יהודי ... אשה הגה ואפ' גר יכול לברך כן אבל לא יאמר שלא עשיתי
עכו"ם שהרי היה עכו"ם מתחילה.
הנוסח השני נמצא במהד' ש"מ, ש"ז, ש"ח, שפ"ז, תנ"ב, תס"ב.

ובמהדורות האחרות הנוסח כך

א. צריך לברך בכל יום שעשיתי יהודי [שכ"ז] — קב, שני"מ, ש"צ (אין הגה!)
ב. צריך לברך בכל יום שעשיתי יהודי (ואפילו גר יכול לברך כן אבל לא יאמר שלא עשיתי גוי שהרי
היה גוי מתחלה) שלא עשיתי עבד ... [ש"ל, ש"מ, ת"ו].
ג. צריך לברך בכל יום שלא עשיתי גוי ... אשה הגה ואפילו גר יכול לברך כן אבל לא יאמר שלא
עשיתי גוי שהרי היה גוי מתחלה [תכ"א, תמ"א, ת"פ, תנ"צ].

סימן פט סעיף ב

א. לברך הברכות אין לחוש.
ב. לברך הברכות אחר כך אין לחוש.
הנוסח השני נמצא במהד' שעח, שפז.
ובמהדורות האחרות הנוסח כך
א. לברך הברכות (אמר כך) אין לחוש. [ש"ל, ש"מ, ש"ז, ש"צ, ת"ו, תכ"א, תמ"א, תנ"ב, תס"ב,
ת"פ, תנ"צ].

סימן קח סעיף ה

א. לאותה תפלה או תפלות שהפסיד ואין.
ב. לאותה תפלה ותפלות אחרות שהחסיר אין.
הנוסח השני נמצא במהד' תנ"ב.
ובמהדורות האחרות הנוסח כך
א. לה אותה תפלה או תפלות שהפסיד ואין [שני"ח].
ב. לאותה תפלה ותפלות (אחרות) שהפסיד אין [ש"ל, ש"מ, ש"ז, ש"ח, ש"צ, ת"ו, תכ"א,
תמ"א, ת"פ, תנ"צ].

- ג. לאותה תפלה ותפילות (אחרות) שהפסיד אין [תמ"א].
 ד. לאותה תפלה ותפילות אחרות שהפסיד אין [תס"ז].
 ה. לאותה תפלה ותפילות אחרות שהחסיר אין [שפ"ז].

סימן קיב סעיף ב

א. קרובץ

ב. קרובות.

הנוסח השני נמצא במהד' ש"ל.

ובמהדורות האחרות הנוסח כך

- א. קרובץ (פירו' קרובות ליוצר, ואחר' פי' נוטריקון קול ... [שנ"ח].
 ב. קרובץ (פירוש קרובות ליוצר, וי"א שהוא ר"ת קול ... [של"ב, תכ"א, תמ"א].
 ג. קרובץ (פירוש קרובץ ליוצר וי"א שהוא ר"ת קול ... [לעמרג (אברהם יוסף) מר"ך].

סימן קיג סעיף ג

א. בהודאה וברכת המזון.

ב. בהודאה דהלל וברכת המזון.

הנוסח השני נמצא במהד' ש"מ, שס"ז, שע"ח, שפ"ז, שצ"ב, ת"ו, תכ"א, תמ"א, תנ"ב,

תס"ב, ת"פ, תצ"ב.

1234567 ת"ת

סימן קיד — כותרת

א. דין שאלת מטר וטל.

ב. דין הזכרת הרוח וגשם וטל.

הנוסח השני נמצא במהד' של, ש"מ, תמ"א.

1234567 ת"ת

סימן קיד סעיף ג

א. משיב הרוח או לא.

ב. משיב הרוח בימות החמה או לא.

הנוסח השני נמצא במהד' תנ"ב, תס"ב.

ובמהדורות האחרות הנוסח כך

- א. משיב הרוח (בימות החמה) או לא [ש"ל, ש"מ, שס"ז, שע"ח, של"ב, ת"ו, תכ"א, תמ"א, תנ"ב, ונהגה כת"י בשכ"ז — גר].
 ב. משיב הרוח בימות החמה או לא [שפ"ז].

סימן קיט סעיף ד

א. אפי' אם עדיין לא התחיל רפאינו.

ב. לא גמר רק רפאנו.

הנוסח השני נמצא בהגה כת"י בשכ"ז — גר, ש"ל, ש"מ, שנ"ח, שפ"ז, ת"ו, תכ"א,

תמ"א, תנ"ב, תצ"ב. ובהגהת המהריק"ש במהד' שצ"ב כתב לא סיים רק רפאינו.